WEBER SAU FILOSOFIA AMBIVALENȚEI*

ION ALUAȘ

Discuția aprinsă în jurul formulei definitorii a personalității și operei lui Max Weber se desfășoară de câteva decenii și nu există șanse ca ea să se încheie. A fost el savant (sociolog, economist, istoric) – în primul rând sau exclusiv ? Ori: dominanta vieții lui a fost politica sau filosofia ? Părerile sunt împărțite. Pentru Karl Jaspers și Raymond Aron, renumitul om de cultură german este în primul rând filosof.

În general, toți comentatorii lui aparținând orientărilor antipozitiviste, antitehnocratice în sociologie (în științe umane, în general) de la existențialism (Jaspers) la marxism (Lukacs, Goldmann) admit și reclamă cu osârdie prezența unei dinamici filosofice în creația weberiană. Dimpotrivă, Talcott Parsons, fără a nega existența unui anumit substrat filosofico-ideologic în opera weberiană, o considera drept o sinteză a anumitor elemente desprinse din trei mari orientări de gândire europeană din secolul trecut: idealismul istoric german, marxismul și utilitarismul liberal anglo-saxon – sinteză opusă tuturor acestor curente și care semnifică începutul epocii *dezideologizării* științelor sociale, Weber fiind marele inițiator al acestei epoci cu adevărat științifice în științele sociale.

Această versiune interpretativă pozitivist-scientistă a operei weberiene este susținut promovată, firește de reprezentanții scientismului și pozitivismului în sociologie, în speță de americani (Bendix, Nagal, Hempel) sau europeni (Albert, Luhmann). Aceștia admit, fără prea mari dificultăți, că Weber a schițat, odată cu elaborarea *metodologiei* sale pentru științele socio-umane, și o anumită filosofie a științei, dar în nici un caz nu s-ar putea vorbi de schița unei ontologii socio-istorice (de filosofia istoriei) sau a unei *antropologii*, demonstrarea existenței acestora fiind scopul lucrării noastre.

În fine, pentru alții, dominanta vieții lui a fost politica – ca practică și teorie –, creațiile lui științifice – metodologice, sociologice și istorico-economice, – fiind accesorii ale angajării sale politice în serviciul „intereselor de putere" ale statului național german. Weber însuși – repudiind conștient

* Comunicare prezentată de către fiica autorului în cadrul simpozionului internațional *Religie, civilizație, modernitate. 130 de ani de la nașterea lui Max Weber* – Cluj, 21–24 septembrie 1994. Textul comunicării a fost selectat dintre manuscrisele lui Ion Aluaș, decedat la 25.02.1994, de către fiica lui și redactat împreună cu lector univ. Marius Lazăr și prof. Andrei Roth.

„Sociologie Românească", Serie nouă, Anul VI, nr.1-2, p. 81-90, București, 1995

ideea că el ar fi filosof sau ar face filosofie, delimitând permanent, *expresis verbis*, demersul său teoretic de unul filosofic – a afirmat în mai multe rânduri că vocația lui principală e de politician, activitatea științifică considerând-o secundară. Până la urmă, însă, destinul sau împrejurările au vrut ca activitatea lui practic–politică – în principal de natură publicistică – să ocupe un spațiu relativ restrâns în viața lui, iar creația teoretic-științifică să aibă partea leului.

Există, totuși, o „filosofie weberiană"? Să ne înțelegem asupra termenilor. Weber, cum corect arăta Jaspers, nu a elaborat un sistem, o filosofie în accepțiunea curentă a expresiei – și deci nu poate fi predat (învățat) în școală, cum se obișnuiește cu sistemele efective de cugetare filosofică. Weber a detestat, de altfel, *sistemul* în toate compartimentele creației sale, rămânând până la capăt credincios pluralismului său relativist și individualismului (aristocratic, vorba lui Mommsen).

Ceea ce am putea numi filosofia weberiană nu capătă nici măcar forma „cugetării antisistem" (Pascal, Nietzsche, D. D. Roșca), cugetare în care osatura principală susținătoare este în mare parte cufundată (ascunsă, deghizată) în subtextul creației. În același timp, nu putem vorbi în cazul operei weberiene de o simplă „stare de spirit metafizică" *(Weltanschauung)*, difuză și necristalizată. Deși există, fără îndoială, și așa ceva: o atmosferă difuză, stinsă, ca farmecul unei nopți lunare, în care toate obiectele își pierd contururile aspre, căpătând reliefuri abia vizibile, dar pline de un *ce* „nedefinibil" și plin de vrajă.

„Structura teoretică (conceptuală)" a operei weberiene pe care o supunem analizei este o plăsmuire, ce se situează între aceste două nivele ale viziunii (cugetării) metafizico-filosofice, între *Weltanschauung* și *sistemul filosofic* (considerând cugetarea fragmentară o derivație a acestuia). Înțelegem prin *filosofare* (cu toate cele trei nivele) o anumită *atitudine* față de univers ca totalitate, (față de sensul lui), atitudine afectivă ce se sprijină pe câteva principii (păreri, credințe, opțiuni) ultime (letzte Stellungnahme) care sunt totuna cu *valorile supreme* la care aderăm, constelație valorică ce recurge la cunoaștere și experiență, prelungită, specificată într-o filosofie a științei, a artei etc. – sau, chiar fără o atare specificare, orientează creația științifică artistică etc. – iar prelungită, specificată într-o doctrină etico-politică; orientează, condiționează acțiunea (stilul ei) individuală sau colectivă în domeniul social-politic.

Or, o atare „structură" (incompletă, ca tendință) teoretică (conceptuală) în opera lui Max Weber există, în dublă ipostază.

În ipostaza de *filosofie a științei*, această structură teoretică a pus în lumină dependența – așa cum o vede Weber în lucrările sale metodologice – discursului științific socio–uman de *„atitudini"* (Stellungnahme), *„puncte de vedere"* (Gesichtspunkte), *„valori și valorizări"* (Werte und Wertungen), atitudini extrem de diverse (în funcție de clase, națiuni, indivizi), schimbătoare în timp și care sunt decisive pentru ceea ce Weber numește *relativitatea, unilateralitatea (unidimensionalitatea), parțialitatea (partinitatea)* științelor (cunoștințelor) socio-umane, a orientării generale a descrierii și explicației (cauzale, nomotetice – tip ideal – și istorice).

Fără îndoială, Max Weber, ca un mare gânditor, de o extremă luciditate deși în bună măsură pozitivist – cum vom vedea – nu s-a lăsat furat de facilele iluzii (dogme pozitiviste și naturaliste cu privire la obiectivitatea științelor socio-umane. În fond, sub influența certă a marxismului, dar și a istorismului idealist german, el a repus în discuție raportul dintre *partinitate* și *obiectivitate*, elaborând pe temeiul principiilor „neutralității axiologice" (Wertfreiheit) și al „raportării la valori" (Wertberziehung) – amândouă de inspirație nemijlocit neokantiană – o soluție proprie. Dar ceea ce comentatorii au subliniat mai puțin, discutând acest celebru principiu, a fost, potrivit opiniei lui Weber, *dependența* principială și inevitabilă a științei (socio-umane) de valori *(atitudini)* și nu numai *independența metodei* și *rezultatelor* (în conținutul lor) de *judecățile de valoare* (valorizări). Nu ne interesează aici eficiența propriu-zisă a acestei mult discutate discriminări (căci nu ne interesează în lucrare filosofia științei), dar ni se pare clar că Weber pune în felul acesta o problemă de certă anvergură filosofică și anume, problema *atitudinii valorice* (axiologice, politice), a *opțiunii atitudinale* (politico-ideologice) și a rolului acestora în construcția discursului științific.

Pozitiviștii trec ușor peste ea, considerând că, la urma urmei, în perspectiva celor două principii metodologice, Weber propune o orientare (deschidere) sigură a disciplinelor umane, discipline care sunt de aceeași natură, de același tip cu cele naturaliste (se înscriu în perimetrul modelului naturalist de cunoaștere). Comentatorii neopozitiviști (Habermas, Rossi, Aron, Strauss, Adorno, Mills, Gouldner, Runciman, Mayer, Fleischmann, Freud etc.) relevând, pe de o parte, dificultățile insurmontabile pe care le implică cele două principii, iar pe de alta, faptul că metodologia și *știința weberiană* nu sunt atât de neutrale cum pretinde Weber, ci, în însuși *conținutul* lor sunt dependente de angajarea sa atitudinală, socio-politică.

Dar, mai important credem noi, e faptul că Max Weber pune și dezbate în numeroase locuri ale operei sale problema *naturii* și raportului dintre *valori*, probleme ale *creației* și *devenirii* istorice și sociale – probleme cardinale ale ontologiei sociale și istorice – a rolului *valorilor* și *cunoașterii* în această creație, a genezei constelațiilor atitudinale (valorice) născătoare (generatoare, producătoare) de noi *ethosuri*, noi *"stiluri (orientări) existențiale"* (Lebensführungen), care la rândul lor stau la temelia (au un rol de prim rang), mutațiilor acționale, culturale ale civilizațiilor umane, opțiunile atitudinale având un rol decisiv în orientarea *acțiunii politice* (tipul de acțiune care l-a interesat de departe, în cel mai înalt grad, pe Weber). Aceste demersuri culminează în analiza genezei capitalismului (raționalismului) occidental, în celebra sa lucrare *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, principala, cea mai solid elaborată alternativă teoretică la concepția marxistă, cu privire la originile societății moderne burgheze.

E de adăugat că, dincolo de aceste două dimensiuni filosofice, opera lui Weber este învăluită, impregnată, se scaldă într-o atmosferă filosofică, într-o trăire de ordin filosofic-etic, într-un *ethos* dens și de înaltă tensiune, ceea ce îi oferă temei lui Jaspers să afirme că „Weber n-a învățat (profesat) nici o

filosofie, el a fost o *Filosofie* și, cu toate că a refuzat să fie numit filosof, el a fost „pentru timpul (epoca) în care a trăit, adevăratul filosof". În sensul că, după Jaspers, în vasta creație weberiană, se oglindește mai viu, mai pregnant decât în oricare operă contemporană lui , „esența epocii", cu contradicțiile și incertitudinile, cu tensiunea incandescentă în ce privește omul și destinul său, Germania și destinul ei într-o Europă capitalistă, în care marile puteri de atunci erau în plină confruntare pentru dominația colonială sau chiar a întregii lumi. În maniera și în perspectiva lui teoretică, Weber a sesizat, ca nimeni altul dintre gânditorii nemarxiști, fragilitatea echilibrului între statele capitaliste, norii războinici ce se adună asupra bătrânului continent, șansele și nesansele Germaniei în această perspectivă a unei conflagrații mondiale.

Nu numai că a gândit, dar așa cum relatează numeroși contemporani – prieteni și neprieteni – Weber a trăit cu o intensitate neobișnuită realitățile epocii lui, ca un mare patriot înclinat spre un naționalism de mare putere (dar foarte departe de naționalismul primitiv, vulgar, al rasiștilor, antisemiților etc.), Weber a participat intens, a fost angajat activ în vâltoarea vieții și opera lui a crescut pe postamentul acestei angajări. Inclusiv filosofia, chemată în ochii lui, să elucideze ultimele „puncte de sprijin" ale acestei angajări, ale întregii sale opere.

Filosofia weberiană nu este o premisă deliberat elaborată, ca premisa din care ar fi dedus apoi restul operei, în speță metodologia (Levy–Strauss). Dar nici nu este o *prelungire*, mai mult sau mai puțin fericită sau nefericită a metodologiei sale (Aron).

Ea s-a înfiripat, a crescut, s-a cristalizat – atât cât s-a cristalizat – paralel și în contextul interacțiunii cu celelalte preocupări teoretice și practice, pe măsură ce Weber a trecut de la formularea în deceniul al 9-lea a idealului său suprem – măreția, grandoarea Germaniei – la studiul originilor capitalismului și de aici la cercetarea genezei și evoluției *rationalității* (atitudinale și instrumentale), făgașul principal al progresului uman în acțiune și teorie, și a corelației dintre raționalizarea (intelectualizarea, desfermecarea) progresivă a universului socio-uman și efectele sale asupra omului prin conceptul de „sens" (Sinn) al diverselor acțiuni și al semnificațiilor lor particulare.

Pe măsură ce Weber s-a ridicat, așadar, de la cercetări particulare economice, sociologice, istorice, juridice (comerțul în Evul Mediu, bursa și relațiile agrare la est de Elba în Germania), la studiul formulei universale a acțiunii umane, la investigarea marilor formațiuni istorice (în speță din perspectiva religiei) el a simțit nevoia să racordeze explicit și tot mai subliniat această investigație la anumite supoziții considerate de el extraștiințifice, supoziții, premise, puncte de sprijin filosofic.

Delimitarea principală, riguroasă pe care o cerea el între *discursul științific* (care exclude judecata de valoare) și *discursul filosofic* (în care o atare judecată e legitimă) în problema cardinală a relației dintre „este" (Sein) și „trebuie să fie" (Sollen) nu semnifică deloc o subestimare a problematicii filosofico-etice.

Dar Weber s-a înșelat – cum vom arăta mai târziu – asupra caracterului exclusiv științific, neutral axiologic al discursului propus de el. În aceasta s-a infiltrat adânc o filosofie, a cărei substanță curge prin toate arterele operei asigurându-i o încărcătură ideatică, problematică net superioară în comparație cu empirismul factografic.

Filosofia e prezentă deci – explicit și implicit, conștient sau inconștient – în opera weberiană în mai multe forme:

1. ca viziune a „forțelor vitale" (Lebenskräfte), a ultimelor valori ale ființării și devenirii istorico-sociale, o viziune, cum vom vedea, pluralist naționalistă;

2. ca teorie a *atitudinilor* (valorilor) ultime care condiționează scopurile (finalitățile) supreme ale acțiunii socio-umane și cunoașterea realității de către om, o teorie, cum vom vedea, relativist-subiectivistă;

3. ca atitudine practică – eroică, pesimistă, individualist-aristocratică (liberalist-aristocratică), polarizată (gravitând) în jurul „voinței de putere";

4. ca teorie a raționalității și a raporturilor sale cu iraționalul, a conștientului și inconștientului (intenții și rezultate) în istorie;

5. ca teorie a raporturilor dintre scop – mijloc, politică și știință (putere și adevăr), politică și morală;

6. ca teorie a libertății și responsabilității *omului* (individului), în speță *elital*, ca teorie a destinului omului în societatea birocratică;

7. ca teorie a *sensului* (semnificației justificate a acțiunii generale, a diferitelor tipuri de acțiune într-un univers desfermecat (entzaubert).

Tradus (interpretat) într-un limbaj excesiv pozitivist (mai cu seamă în S.U.A.), substanța filosofică – coagulantul întregii sale opere – s-a evaporat și în locul unui Weber în toată complexitatea lui contradictorie, apare unul ajustat pentru a intra într-un costum scientist (în speță la Parsons).

Să admitem provizoriu, până la probele mai consistente – pe care le vom oferi în lucrare – că există o filosofie weberiană, în cea mai mare parte ascunsă adânc în subsolul edificiului său sociologico-istoric, deghizat, mascat într-un limbaj socio-economico-istoric, uneori dificil, anevoios de detectat, selectat în forma lui pură. Ei bine, poate spune cineva, ce *importanță* (relevanță, semnificație) atât de mare are această operație ? Are, credem, pentru înțelegerea autentică a operei weberiene, a istoriei și destinelor sociologiei.

Noi credem că Weber e „un caz simptomatic" pentru analiza unor probleme de bază ale sociologiei și istoriei sale. Nu ne sfiim să afirmăm că el este, fără îndoială, cel mai de seamă sociolog nemarxist, atât prin anvergura (cuprinderea) problematicii, cât și prin adâncimea analizelor efectuate, atât prin vastitatea cunoștințelor, cât și prin capacitatea analitică pătrunzătoare, atât prin imensul material empiric adunat, cât și prin schemele metodologice prelucrătoare a datelor, prin efortul gigantic de a realiza o sinteză între teoretic și empiric, sociologie și istorie. Totul din perspectiva angajării sale în serviciul

„grandorii Germaniei pe drumul capitalismului". Cu el se încheie o epocă și începe alta în gândirea sociologică nemarxistă. În el se întâlnesc toate drumurile sociologiei din sec. XIX și de la el pornesc principalele drumuri în sociologia nemarxistă.

De aceea, opera lui e un caz simptomatic, pe care pot fi analizate toate marile probleme ale sociologiei și istoriei sale: problema raporturilor dintre teorie și empirie, dintre modelul naturalist și anaturalist de știință socio-umană, a raporturilor dintre sociologie și istorie și, în fine, dintre *sociologie* (științe sociale) și *filosofie* (ideologie).

Așadar, socotim de o importanță deosebită detectarea fundalului filosofic ontologic (ontologie istorică și antropologie) la Weber, întrucât ea ne îngăduie rediscutarea, reanalizarea unor probleme centrale ale științelor socio-umane în raporturile lor complexe cu *realitatea* (acțiunea umană) și cu *filosofia.*

Se știe că de la apariția ei, sociologia – prin pozitivism, dar și prin marxism – s-a detașat de filosofie, urmărind sporirea distanței, autonomiei sale în raport cu filosofia, atât pe linia *obiectului* cât și a metodelor sale.

Pe linia obiectului, sociologia, evident și-a restrâns obiectul la *social*, considerat la micro- sau macro-scară, în structura, funcționarea și dinamica sa, iar pe linia *metodologiei*, sociologia (ca știință a realului social) s-a întors principial cu fața spre tehnicile, metodele observației, descripției empirice și a explicației cauzal-legice accesibile ei, adoptând, intențional, programatic, cel puțin modelul metodologic al *științelor naturii* (Comte, Spencer, Durkheim, Marx), fie că se postulează identitatea de esență între natură și societate (darwinismul social) și atunci avem de-a face cu un naturalism ontologic-metodologic în sociologie, fie că se are în vedere adoptarea modelului naturalist de știință.

Max Weber, operând o hotărnicire transparentă dar și rigidă între filosofie (ideologie, politică) și știință, între valoare și fapt, între judecată de valoare și fapt, între acțiunea științifică și cea practică (politica, între ideal și real, etc.), a zidit pe aceste antinomii o filosofie a antinomiilor, care postulează incapacitatea de principiu a *rațiunii* de a depăși antinomii într-un sistem de gândire care să fie compatibil cu exigențele științei, excluzând – ca în felul lui D.D.Roșca din studiul *Rațional și irațional* – posibilitatea unei lărgiri continue a orizontului, a perfecționării inteligenței doar eventual printr-o mutație radicală, în structura și destinele ei, perfecționare în care credea, într-o măsură sau alta într-o manieră sau alta – variații sensibile apărând de la un gânditor la altul – raționalismul modern de la Descartes la Hegel. Mult mai aproape de Kant, din acest punct de vedere – ca de altfel toți marii reprezentanți ai filosofiei vieții (Lebensphilosophie) și iraționaliști germani (Schopenhauer, Nietzsche, Dilthey), de care a fost de altfel puternic influențat.

Weber concluzionează că antinomiile la care ajunge rațiunea (inteligența) în efortul ei de cunoaștere și stăpânire practică a lumii sunt expresia iraționalității cosmice, mai precis a iraționalității valorilor, în necurmat conflict, valori ce guvernează destinul omului, individului și societății. Și atunci

atitudinile contradictorii izvorăsc oarecum firesc din natura lucrurilor, din antroponatură și sunt justificate de aceasta. Chiar dacă fiecare om are o „stea călăuzitoare" – un demon hărăzit de destin – și căruia *trebuie* să se supună deplin și consecvent dacă dorește să realizeze ceva și să se realizeze pe sine ca personalitate; omul purtat, trecut de acest destin prin vâltoarea vieții, prin diverse situații, ele însele contradictorii, trăindu-le conform propriei „legi a vieții" (formulei proprii demoniace, conform demonului său individual) poate (și trebuie chiar) avea dreptul ca ființa liberă ce se afirmă să cunoască *atitudini* contradictorii. Dar cu condiția unei *corectitudini* și *onestități intelectuale* (intellectuelle Richtigkeit und Rechtschaffenheit), care îl obligă să declare deschis *atitudinea* și *schimbarea* ei, argumentând-o rațional atâta cât acest lucru e posibil, până la epuizarea ultimului argument cu celebra formulă a lui Luther: *Hier stehe ich. Ich kann nicht anderes. Gott helfe mir.* (Acesta sunt și nu pot altfel. Dumnezeu să mă judece).

Așadar, Max Weber își asumă deschis, conștient contradicții, inclusiv contradicția propriei personalități și acțiuni. Cam în genul unor declarații de felul următor ale lui Aron – cel mai profund și mai inteligent interpret al lui Weber în totalitatea gândirii și personalității sale, din afara granițelor Germaniei: azi (1964) nu mai pot scrie aceleași cuvinte despre Weber ca în *Sociologia germană contemporană* (1935) și „nu sunt convins că în anul următor aș da aceeași interpretare" (operei lui Weber). Și nu numai în virtutea posibilei adânciri, în cunoașterea operei lui Weber, a lărgirii orizontului cultural, filosofic-interpretativ, ci în funcție de schimbări de situații și atitudini ireductibile rațional. Voi preciza că Aron nu merge împreună cu Weber pe drumul radicalizării iraționaliste a acestei situații și acțiunii sale până la haos, la un conglomerat incoerent de atitudini, comportamente, până la schimbări absurde sau oportuniste ale acestora.

Dar, înțelegând corect, poziția teoretică și atitudinală mai sus enunțată – schimbarea necesară a gândului și atitudinii care contrazice, anulează (în parte sau total) gândul și atitudinea anterioară, e cât se poate de firească – inclusiv în creația *teoretică*; căci cel care potrivit unui stil vechi, demodat, cere consecvență *absolută* în *atitudini* și *gândiri* (idei), neagă esența creației care înseamnă pe o latură fundamentală a ei și negație, riscând, de dragul *consecvenței*, unității formale a operei și personalității, sterilizarea ei, debarcarea ei pe malul pustietății (sterilității) de către șuvoiul impetuos creator al vieții și istoriei în mai mare măsură decât și dincolo de marginile în care acest lucru se întâmplă inevitabil cu orice muritor. Dreptul la eroare, autocorectare, schimbare și deci contrazicere în interiorul operei (teoretice și practice) de o viață, Weber – dovedind o sensibilitate și luciditate extrem de moderne, actuale – a susținut-o și practicat-o deschis, conștient, teoretizând-o în linii mari așa cum am încercat s-o redăm noi, contribuind – alături de mulți alții – la o sănătoasă pedagogie a creației și creatorului, a formării și evoluției personalității în general, pedagogie menită să descătușeze energii, altfel zăgăzuite și măcinate zadarnic (sisific) de exigențele formalismului.

Dar aceste considerații tactico-pedagogice weberiene decurg de fapt dintr-o concepție mai cuprinzătoare privind două tipuri ideale etice compatibile – *etica răspunderii* (Verantwortungsethik) și *etica convingerii* (Gesinnungsethik). În creație, în acțiune, în viață în general, orientarea dominantă trebuie să o insufle primul tip de morală, călăuzindu-ne altfel spus, în gândire și acțiune, după exigențele responsabilității, prin calcularea consecințelor, gesturilor, ideilor noastre, trecând peste idei, convingeri anterioare, atunci când etica răspunderii o impune.

Fără îndoială Max Weber este o personalitate plină de contradicții, ce se manifestă (exteriorizează, întrupează, materializează, exprimă, concretizează) în creația sa teoretică. Dar de la această constatare, oarecum banală, unul din lucrurile comune ce se afirmă despre foarte mulți, dacă nu despre toți marii creatori, trebuie să mergem mai departe spre a determina mai îndeaproape natura acestor contradicții, alura lor weberiană. *Puțintel* despre asta am vorbit mai sus: *asumarea conștientă, lucidă, responsabilă a contradicției în fapt și gând, în teorie și atitudine, deci imposibilitatea reducerii faptelor și ideilor despre ele la un principiu unic* și a deducerii lor din el.

Însă contradicția duce la *ambivalență* și ambivalența ruinează efortul de *sinteză* pe care îl urmărește tot timpul Weber. Căci contradicțiile se concentrează într-o supracontradicție interioară a conștiinței weberiene: între țelul realizării unei *științe generale totale (o sociologie istorică)* – pe care-l nutrește, în secret, și pentru care a pregătit *Wirtschaft und Gesellschaft* și principiul imposibilității oricărei *totalizări*.

Înțeleg prin *ambivalență* nu pur și simplu existența (în creație mai cu seamă, dar și atitudinea practică a omului) unor contradicții care apar, firește, în orice *devenire* (teoretică și practică) și se rezolvă într-un fel sau altul (punctul mai vechi de vedere este suprimat, asimilat, racordat *necontradictoriu* la punctul nou de vedere sau cel puțin se tinde spre așa ceva) sau e eliminat, anulat – total sau parțial – ci coexistența în operă (în fiecare moment al devenirii ei) a unor *puncte de vedere* mai mult sau mai puțin diametral opuse, care fac *incoerent* un discurs și-i minează serios din interior unitatea.

Iar această supracontradicție este necesarmente generată de filosofia sa cu privire la fondul nostru existențial – prin definiție irațional – atomar, plural, dominat de conflict și luptă – filosofie ce postulează caracterul atomar și, totodată funciarmente conflictual al acestuia, ajungând la o dialectică prin excelență iraționalistă a contradicției și luptei.

În lumina unei atari filosofii, *iraționalul* și *raționalul* apar permanent undeva în adâncul operei weberiene, ca tipuri de *relații* absolut opuse, „definite" prin cuplul *reductibilitate-ireductibilitate* (ceva ce e reductibil, calculabil, logic și matematic, ceva ce nu e, firește, incalculabil). Iar ceva ce e reductibil e inserabil într-o serie cauzală, între termenii căreia – cauză și efect – relația nu e necesară, ci mai mult sau mai puțin probabilă (*șansă*, posibilitate, probabilitate). Ireductibilitatea la o relație cauzală poate fi de natură pur *metodologică*, subliniază frecvent Weber. În acest caz, avem de-a face cu limite

trecătoare ale științei: progresele acesteia le vor elimina. Dar e vorba și de o altă ireductibilitate ce ține de natura însăși a lucrurilor, de configurația ontică a realului social (și nu numai) ca atare, învăluit, pătruns de iraționalitatea valorilor și luptei dintre ele.

Ceea ce trebuie să constatăm imediat aici e că Weber nu concepe distincția *analitic-sintetic* (dialectic) între fenomene, idei, gânduri, distincție în lumina căreia ar fi putut fi surmontate dificultăți rămase neescaladate din opera lui Weber. Căci dacă *eterogenitatea* dintre fenomene (valori, scopuri, și mijloace, judecăți de valoare și judecăți factuale) ar fi atât de mare (absolută) cum crede Weber și ele *neraportabile rațional* (sintetic-dialectic) unele la altele, dacă între ele n-ar exista o relație de *comunicare* și n-ar intra într-un sistem de ordonare, până la urmă totul se cufundă în haos și atitudinea omului este ispitită de incoerență: să asculte în primul rând sau chiar exclusiv de glasul voinței și „demonului" său. Dacă voința punătoare de scopuri ar fi teleghidată de un fond irațional al existenței, finalul logic ar fi tot incoerența, haosul. În acest caz, nici un *sens* al existenței n-ar exista sau n-ar fi sutenabil, inclusiv știința, rationalitatea ar părea absurde.

Ne putem întreba: dacă între scop și mijloace eterogenitatea e radicală, atunci cum pot *anumite mijloace* să *servească scopuri* (valori?) sau: dacă între *„punctele de vedere"* axiologice (valoare, credință, ideologie) adoptate drept orientare în cercetare și *adevărul obținut* (rezultatul cercetării) eterogenitatea este iarăși radicală, cum e posibilă obținerea adevărului, cum un punct de vedere radical străin, necompatibil cu adevărul poate să ducă la adevăr? Sau chiar *mai multe puncte de vedere* radical deosebite între ele să ne ducă *toate* la adevăr?

Trebuie să existe *punți de legătură, treceri*, trebuie să existe o ordine oarecare în dezordine, o rationalitate oarecare în realitatea ontică dincolo de iraționalitatea aparent radicală – o ordine, rationalitate, posibilitatea unei ordonări, rationalizări totale, sistemice cel puțin în universul cunoscut și practicat de noi. Altfel haosul teoretic și practic sunt inevitabile.

Credem că putem deschide azi o discuție pe marginea raportului Weber – *structuralism*. Am mai spus-o și o repetăm: pentru Weber *individul* (individualul) reprezintă *alfa*, dacă nu și *omega* realității sociale și devenirii istorice. Lucru ce rezultă cu maximă claritate din însăși definiția categoriei centrale a sociologiei sale, categorie de *acțiune socială și umană*. De altfel, cum a mărturisit-o în multe ocazii, ideea care l-a preocupat și călăuzit de-a lungul întregii sale vieți a fost demonstrarea priorității și autonomiei (libertății) individului, în speță elital în punerea scopurilor, deci a parametrului decisiv în ceea ce privește orientarea acțiunii și devenirii istorice. De unde, printre altele, și definirea concepției weberiene drept un *individualism* opus colectivismului de tip durkheimian și, cu atât mai mult, de tip marxist.

E o trăsătură care-l deosebește întrucâtva de gândirea germană mai aplecată în general spre *comunitatea organică* (popor, națiune, sat etc.) cum se vede limpede la Tönnies, Spengler etc. Foarte probabil că la Weber avem de-a

face, în această privință, și cu o influență a liberalismului individualist burghez, adică a ideologiei clasei și sistemului social pe care în linii mari le-a adoptat până la urmă și în slujba cărora, într-o manieră specifică, s-a angajat. E vorba de un *individualism specific aristocratic*, cum spune Mommsen, și care comporta și alte particularități.

Pluralismul atomar și individualismul lui Weber sunt radical opuse structuralismului, viziunilor sistemice (fixiste sau dinamice, închise sau deschise) care domina gândirea și științele sociale contemporane, dominanta metodologică pe care însă a găsit-o formulată deja în marxism sau la Durkheim, în școala istorică germană, la Hegel. Dacă Weber a respins-o, este din motive ideologice – politice – vezi angajamentul său pe această pistă – iar filosofia justificatoare a opțiunii, expresie a atitudinii (-lor) fundamentale, *orientarea științei* (investigației) sociologice și istorice: punctul de plecare în analiza acțiunii sociale este *individul*; punctul de plecare în analiza marilor mutații istorice este *personalitatea charismatică*; concluzia finală a sociologiei sale politice este ca „conducătorul *charismatic*" și „democrația plebiscitară" (Führerdemokratie) este forma supremă a puterii politice.

Sigur o atare orientare spre atari concluzii era posibilă sub influența *directă* asupra orientării investigației de către „opțiunea ideal politică". La Weber apare însă *medierea filosofică*, întrucât, putem presupune, genialitatea lui – factor individual – și climatul cultural german (profund impregnat de filosofare) l-au împins spre metateorie filosofică.

Deci, în amândouă planurile – cel al opțiunii atitudinale și al teoriei filosofice – Weber se găsește oarecum la *antipodul* orientării structuralist-sistemice, la îndemâna lui atunci, și se angajează pe o pistă deschizătoare de orizont pentru științele sociale. Sigur că între *opțiunea atitudinală, ideile filosofice directoare, principiile metodologice și investigația efectivă*, relațiile sunt foarte complexe, contradictorii, nu de continuitate, exclusive, aceste trei compartimente în opera lui Weber având fiecare o relativă autonomie, între ele existând deci relativă discontinuitate.

Așa, spre exemplu, deși discursul filosofic fragmentar, cum este el, vizibil sau ascuns în structurile adânci ale operei de unde trebuie excavat – împinge spre antistructuralism, în cel puțin trei puncte ale metodologiei weberiene – de importanță nu neglijabilă – analiza, investigația contrazice discursul filosofic:

a. în relevarea distanței ce separă *intențiile* (scopul, proiectul) acțiunii (calvinismul *a vrut* asanarea morală și a dus la capitalism) de rezultate;

b. în relevarea – și în legătură cu cazul de mai sus, dar și pe un plan mai larg – a rolului *inconștientului*;

c. în sublinierea – deseori exagerată – a rolului determinant în raport cu individul, a sistemelor constituite, în speță a celui raționalist birocratic (capitalist).

Dar și în analiza (investigația) concretă pot fi găsite astfel de puncte în conflict cu discursul filosofic. Ceea ce de altfel ține tot de *ambivalența* operei weberiene.